

**ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА;
ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ**

УДК 340.1

КРИХОВЕЦЬКИЙ І.З.

**СТАНОВЛЕННЯ НАРОДОВСЬКОЇ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ТЕЧІЇ
В ГАЛИЧИНІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТ.**

У статті розкриваються особливості формування народовської суспільно-політичної течії галицьких українців й її вплив на процес її організаційного оформлення діяльності Галицького крайового сейму. Встановлено, що народовці виокремилися з середовища українофілів та були представниками молодого покоління галицького політикуму. Впродовж другої половини ХІХ ст. – початку ХХ ст. народовська течія пройшла тривалу еволюцію, а на змісті їх політичної програми відобразилася діяльність Галицького сейму та представництво народовців у представницьких органах влади імперії Габсбургів. Початком організаційного оформлення народовської течії вважається момент утворення у Галицькому сеймі окремої групи українських послів на чолі з Ю.Лаврівським, які виступили прихильниками українсько-польського порозуміння. В основу ідеологічного стереотипу народовців було покладено національну парадигму, створену Т. Шевченком та іншими членами Кирило-Мефодіївського товариства. Вони були категоричними противниками церковнослов'янської мови та ідеї єдності з Російською імперією, були проти концепції панславізму, але не заперечували єдності з українцями Наддніпрянщини. Народовці були прихильниками певного політичного компромісу. Початком розриву з русофілами стала політика «нової ери», яку активно підтримували народовці, і зокрема Ю.Романчук. Подальші факти співпраці мали місце тільки під час сеймових виборів чи роботи сейму, що було спробою протистояти чимраз зростаючій колонізації. Часом посилення впливу народовців на національний провід стали останні десятиліття ХХ ст. Встановлено, що ключовою ідеєю народовців була національно-територіальна автономія українських земель у складі імперії Габсбургів і органічне заперечення єдності з імперією Романових та зверхності польського населення. Власне, протистояння з поляками та русофілами спричинилося до ключових ідеологем народовців, якими були – відстоювання етимологічного правопису «кулішівки» та національно-культурної окремішності українців.

Ключові слова: Галичина, Галицький сейм, народовці, русофіли, суспільно-політична течія, ідея державотворення.

The article reveals the peculiarities of the formation of the popular socio-political current of Galician Ukrainians and the influence on the process of its organizational design of the Galician Regional Sejm. It has been established that the Narodniks separated from the Ukrainophiles and were representatives of the young generation of Galician politicians. During the second half of the XIX century. – early twentieth century. the popular current underwent a long evolution, and the content of their political program reflected the activities of the Galician Sejm and the representation of the populists in the representative bodies of the Habsburg Empire. The beginning of the organizational

design of the popular current is considered to be the moment of formation in the Galician Sejm of a separate group of Ukrainian ambassadors headed by Yu. Lavrovsky, who were supporters of the Ukrainian-Polish understanding. The ideological stereotype of the populists was based on the national paradigm created by Taras Shevchenko and other members of the Cyril and Methodius Society. They were categorical opponents of the Church Slavonic language and the idea of unity with the Russian Empire, were against the concept of Panslavism, but did not deny unity with the Ukrainians of the Dnieper region. The populists were supporters of a certain political compromise. The beginning of the break with the Russophiles was the policy of the «new era», which was actively supported by the Narodniks, and in particular by Yu. Romanchuk. Further facts of cooperation took place only during the Sejm elections or the work of the Sejm, which was an attempt to resist the growing Polonization. The last decades of the twentieth century were a time of increasing influence of the populists on the national leadership. It was established that the key idea of the populists was the national-territorial autonomy of the Ukrainian lands within the Habsburg Empire and the organic denial of unity with the Romanov Empire and the supremacy of the Polish population. In fact, the confrontation with the Poles and Russophiles led to the key ideologues of the populists, who were – defending the etymological spelling of «Kulishivka» and national and cultural identity of Ukrainians.

Key words: *Galicia, Galician Sejm, populists, Russophiles, socio-political current, the idea of state formation.*

Постановка проблеми. Включення Галичини до складу імперії Габсбургів мало виключно позитивні наслідки, які насамперед полягали в активізації національного руху, виокремленню кількох політичних течій, що згодом долучилися до парламентської діяльності та сформували власні партії. Ключовим моментом до стратифікації національного руху стала загальноєвропейська революція «Весна народів» 1848-1849 рр., коли в середовищі українців, відомий громадсько-політичний діяч того часу В.Подолінський виділив чотири течії: австрофільську, русофільську, полонофільську та українофільську. Кожна з них представляла традиційний світогляд, що домінував серед галичан і був виразником історичної пам'яті. При цьому, традиційно українськими можна вважати тільки русофільську (старорусинську) та українофільську течії, які відстоювала ідею національно-територіальної автономії Східної Галичини (етнічно української частини краю). Відмінність у поглядах русофілів та українофілів полягала в тому, що перші були прихильниками такої автономії у складі Російської імперії, а другі – у складі Австрійської. Саме з середовища українофілів виокремилася окрема політична сила – народовців, які були представниками молодого покоління галицького політикуму. Впродовж другої половини XIX ст. – початку XX ст. народовська течія пройшла тривалу еволюцію, а на змісті їх політичної програми відобразилася діяльність Галицького сейму та представництво народовців у представницьких органах влади імперії Габсбургів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Еволюція українських суспільно-політичних течій Галичини другої половини XIX – початку XX ст. активно вивчається українськими істориками, тоді, як правники звертають на цю проблему незаслужено мало уваги. Це є негативом, адже, згадані народовці, не тільки долучилися до нормотворчої діяльності в стінах крайового сейму, вони ініціювали формування перших партійних утворень в політичній програмі яких було сформовано концепцію національної державності.

Методологічною основою нашого дослідження стали праці таких українських та іноземних вчених, як О. Аркуші, В. Євдокимова, Л. Ілина, І. Лисяка-Рудницького, М. Мудрого, І. Райківського, І.Чорновола, В.Шевчука, Б.Янишина та ін.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є визначення основних підходів до становлення народовської суспільно-політичної течії в Галичині та вплив на цей процес Галицького крайового сейму.

Виклад основного матеріалу. Як зазначалося вище, витоки галицького народництва сягають «Весни народів». Їх виникнення було пов'язано з наявністю в середовищі русофілів незначної кількості представників, які ставили під сумнів необхідність союзу з імперією Романових, адже це вело до заперечення національної ідентичності місцевих жителів. Початком організаційного оформлення народовської течії, зі слів М.Мудрого, можна вважати момент утворення у Галицькому сеймі окремої групи українських послів на чолі з Ю.Лаврівським, які виступили прихильниками українсько-польського порозуміння [2, с. 237-238].

Показово, що саме створений 1861 р. Галицький сейм та виборчі кампанії до нього сприяли консолідації українського національного руху та відповідному зближенню русофілів та народовців, які тільки разом могли отримати достатню кількість посольських мандатів та ефективно конкурувати з поляками. Однозначно, що таке зближення було тимчасовим. Окрім того, молоде покоління народовців, так само, як і русофіли орієнтувалися на національно-політичні ідеали, що формувалися в Наддніпрянщині, зокрема підтримували тісні стосунки з представниками громадівського руху. Спільним для обох течій була теза про належність галицьких русинів до 18-мільйонного українського («малоруського») народу, окремого від польського та російського [8, с. 162]. Відмінність полягала тільки в тому, під чийм протекторатом буде об'єднано єдиний український народ. Показово, що ані русофіли, ані народовці у досліджуваній період не розглядали можливості незалежності єдиної української держави. Одні вважали за доцільність протекторат імперії Романових, а інші – Габсбургів.

Тільки на початку 1870-х рр. між русофілами та народовцями сформувалися основні ідеологічні відмінності, що зберігалися і до початку XX ст. Перші асоціювали себе, як історична партія і постійно апелювали до минулого Київської Русі та Галицького князівства, тоді, як народовці опиралися на історію власного народу, яку вони виводили з часів козацтва та критикували давньоруський період [11, с. 89]. Тобто, тут теж прослідковувався вплив ідей панславізму, адже на імперія Романових претендувала на Давньоруську спадщину, а народовцям необхідно було шукати альтернативу.

Такий підхід сприяв відокремленню народовців від русофілів. Оскільки перші були категоричними противниками церковнослов'янської мови та ідеї єдності з Російською імперією, були проти концепції панславізму, але не заперечували єдності з українцями Наддніпрянщини. В основу ідеологічного стереотипу народовців було покладено національну парадигму, створену Т. Шевченком та іншими членами Кирило-Мефодіївського товариства. Вони акцентували увагу на необхідності запровадження фонетичного українського правопису розробленого П.Кулішем, так звана «кулішівка» [6, с. 267]. Власне в цьому аспекті відбувалося подібне розмежування, як мало місце з витоками державності – Київська Русь чи козацтво, адже «кулішівка» чітко розмежувала українську і російську мови. Саме мовне протистояння спричинилося до слабкості українського сеймового представництва. Так, створена у 1870 р. «Руська рада» (політична організація русофілів), в 1871 р. прийняла постанову, в якій вказувалося, що «кулішівка» є чужою для руського (самоназва галицьких українців) народу Галичини [4, с. 9]. Як наслідок польська сеймова більшість використала цю ситуацію, як знак неспроможності галичан виробити власну мову і правопис.

При цьому, впродовж перших сеймових каденцій русофіли активно дебатували з польською сеймовою більшістю стосовно використання «руської» мови. Так, у 1863 р під час засідання «Руського клубу» Т.Павликів закликав, щоб у сеймі та у всіх сеймових комітетах засідання проводилися й українською мовою [4, с. 9]. Причин цієї ситуації було декілька. По-перше, багато з українських послів, що були вихідцями з селянства, не знали польської чи німецької мови. По-друге, в часи «Весни народів» мова виявилася ключовим ідентифікатором національної приналежності населення Галичини, й каталізатором того, що Східна частина краю – українська, а Західна – польська. При цьому, об'єктивним було небажання народовців послуговуватися старим правописом, який зближував українську та російську мови, підкреслюючи цим самим тезу польських політиків про відсутність окремого українського народу.

Позитивом можна вважати те, що у 1866 р. було прийнято сеймову постанову, яка передбачала використання «руської» мови у роботі сейму [9, с. 91]. Однак на практиці, у стенограмах виступи членів «Руського клубу» друкувалися «по-руськи», але латинськими літерами [13, с. 45].

Власне мовне питання стало ключовим, що розмежувало русофілів та народовців і провело окремі антагоністичні кроки з обох боків.

Загалом, народовці представляли молоде покоління галичан і не були настільки консервативними як русофіли. За підрахунками Б.Янишина, середній вік діячів народовського руху на початок 70-х рр. XIX ст. становив 30-35 років [12, с. 7], тобто це були представники молодого покоління галицької політики і вони швидше дотримувалися тих ідеалів які поширювалися із Наддніпрянщини, ніж задекларованих М.Шашкевичем та розвинених у 1848 р. принципів. Вони, на зразок Наддніпрянщини почали створювати громади, а ідею єдності усіх українських земель вони асоціювали із потребою впровадження української літератури на живій народній основі, за створення єдиної літературної мови. На думку В.П.Шевчука та М.Г.Тараненка, саме народовці «стали справжніми носіями національної ідеї і продовжувачами традицій національного руху попередніх десятиліть у Галичині» [10, с. 168].

Вплив громадівського руху та політичних поглядів українців Наддніпрянщини мав визначальний вплив на формування та ідеологічні стереотипи народовців. Чинником, що посприяв налагодженню стосунків політиків Галичини і Наддніпрянщини стали Валуєвський циркуляр 1863 р. та Емський указ 1876 р. Відомі українські діячі Наддніпрянщини, для публікації своїх праць обирають саме Львів та розпочинають співпрацю з народовцями. Власне позиція наддніпрянців була визначальною в процесі налагодження українсько-польського компромісу, виразником якого у Галичині були саме народовці. Для українців підросійських земель поляки були вигідним політичним союзником, принаймні до 1863 р. коли польський політичний рух Право-бережжя пішов на спад.

Похідним від «мовного питання» було «національне питання», яке також визначало ідеологічну спрямованість народовської течії. Представники цієї суспільно-політичної течії, розуміли «національне питання» виключно в контексті польсько-московської боротьби, а майбутнє Галичини вбачали у створеній в рамках Австрійської імперії слов'янській федерації [7, с. 68]. Якщо русофіли при вирішенні «національного питання» йшли на відкриту конфронтацію з поляками, а згодом й імперською владою, то народовці були прихильниками певного політичного компромісу. У стінах сейму «національне питання» вони розглядали виключно через досягнення міжнаціонального порозуміння, а також урахування того факту, що поляки володіють і сеймовою більшістю і очолюють місцеву кураєву адміністрацію [7, с. 72]. Показово, що частина поляків з метою отримання підтримки русинів при реалізації ідеї розширення національних автономних прав Галичини, також були готові йти на певні поступки при вирішенні національного питання [5, с. 420].

Останні десятиліття ХХ ст. стали часом посилення впливу народовців на національний провід. За словами М.Мудрого та О.Аркуші, для того часу було характерним зміна система австро-польсько-українських відносин, які в українському русі відображалися через трансформацію правових поглядів греко-католицької церкви, яка остаточно відмовилася від ідей русофільства та підтримала на парламентських виборах 1885 р. народовців [2, с. 243-244]. Останні остаточно відмовилися від співпраці з русофілами. Оскільки це було своєрідним гальмом для їх внутрішньої еволюції [2, с. 245]. Однак на практиці, створити дві окремі політичні організації, які б змогли самостійно і успішно провести вибори було не можливо. Власне Галицький сейм був чинником який сприяв консолідації русофілів та народовців [3, с. 17]. Так відбулося під час виборів 1889 р., хоча ідеологічно народовці все ж мали більший вплив. Свідченням цього є те, що керівником української сеймової фракції став лідер народовців Ю.Романчук, а заступником – русофіл М.Антонович [1, с. 75].

Саме з початку роботи нової сеймової каденції 1890 р. можна вважати початок нового етапу в процесі структуризації національно-політичних сил в Галичині. Політика «нової ери», яку активно підтримували народовці, і зокрема Ю.Романчук, призвела до остаточного розмежування з русофілами. Подальші факти співпраці мали місце тільки під час сеймових виборів чи роботи сейму, що було спробою протистояти чимраз зростаючій колонізації.

Висновки. Таким чином, народовська суспільно-політична течія Галичини, яка організаційно оформилася під впливом діяльності Галицького сейму, з 1880-х рр. очолила національно-політичний провід та сформувала цілісну концепцію становлення національної державності. При цьому, ключовою ідеєю народовців була національно-територіальна автономія українських земель у складі імперії Габсбургів і органічне заперечення єдності з імперією Романових та зверхності польського населення. Власне, протистояння з поляками та русофілами спричинилося до ключових ідеологем народовців, якими були – відстоювання етимологічного правопису «кулішівки» та національно-культурної окремішності українців.

Список використаних джерел:

1. Аркуша О. Галицький сейм: виборчі кампанії 1889 і 1895 рр. Львів: [б.в.], 1996. 173 с.
2. Аркуша О., Мудрий М. Русофільство в Галичині в середині ХІХ на початку ХХ ст.: генеза, етапи розвитку, світогляд. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. Вип. 34 / Відп. ред. М.Крикун. Львів, 1999. С. 231-268.
3. Євдокимов В.В Місце Галицького крайового сейму в процесі формування політико-правової думки другої половини ХІХ – початку ХХ ст. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Збірник наукових праць Серія «Юридичні науки»* Вип. 1. Том 1, 2018. С. 15-18.
4. Ілин Л. М. Правові та організаційні засади діяльності української сеймової фракції «Руський клуб». *Приватне та публічне право*. 2017. № 3. С. 8-11.

5. Лисяк-Рудницький І. Українці в Галичині під Австрійським пануванням. *Історичні ессе*. Т. І. К.: Основи, 1994. С. 413–450.
6. Мудрий М. Галицьке русофілство в сучасній історіографії: стан і перспективи дослідження. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Вип. 9 / Ювілейний збірник на пошану Феодосія Стебля / Відп. ред. О. Аркуша; упоряд. О. Серeda, О. Аркуша. / НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2001. С. 254–280.
7. Мудрий М. Спроби українсько-польського порозуміння в Галичині (60–70-і роки ХІХ ст.). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: Збірник наукових праць*. Вип. 3–4 / НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича; відп. ред. Ю. Сливка. Львів, 1997. С. 58–117.
8. Райківський І. Питання єдності русько-українського простору в громадській думці Галичини під час революції 1848-1849 рр. *Галичина*. 2013. Ч. 22-23. С. 159-168.
9. Чорновол І. Українська фракція Галицького крайового сейму 1861 – 1901 рр. Львів, 2000. 270 с.
10. Шевчук В.П., Тараненко М.Г. Історія української державності: Курс лекцій. К., 1999. 480 с.
11. Янишин Б.І. Народовці на рубежі 70-80-х рр. ХІХ ст.: творення нової моделі політичної культури. *Український історичний журнал*. 2001. № 6. С. 86-100.
12. Янишин Б. М. Народовський рух у Галичині як суспільно-політична течія (70–80-і роки ХІХ ст.): 07.00.01. – Іст. України, автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01; Іст. України, автореферат дис. канд. іст. наук. К., 2003. 24 с.
13. Пын Л. М. Aspekt prawny kwestii języka nauczania w działalności Galicyjskiego Sejmu Krajowego w latach 1870-1876. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія : Право*. 2016. № 2. С. 44-50.